

УДК 371.14

САМООСВІТА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Н.І.Салтановська

Анотація. У статті висвітлюються найбільш актуальні проблеми розвитку професійної компетентності вчителя за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій в системі післядипломної освіти.

Ключові слова: фасилітатор, професійна компетентність педагога; ІКТ-компетентність вчителя, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), портфоліо, медіаосвіта, медіаграмотність педагога, медіакомпетенція.

Аннотация. В статье освещаются наиболее актуальные проблемы развития профессиональной компетентности учителя с помощью информационно-коммуникационных технологий в системе последипломного образования.

Ключевые слова: фасилитатор, профессиональная компетентность педагога; ИКТ-компетентность учителя, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), портфолио, медиаобразование, медиакомпетенция

Summary. The article highlights the most pressing problems in the development of professional competence of teachers using ICT in postgraduate education.

Key words: facilitator, professional competence of the teacher, ICT teacher competence, information and communication technology (ICT), portfolio, media education, mediahramotnist teacher mediakompetentsiya.

Постановка проблеми. XXI сторіччя висуває не тільки нові вимоги до освіти, але і надає нові можливості освітньої діяльності. Сучасна парадигма освіти вимагає подальшого вдосконалення всіх складових підвищення і професійного зростання педагогічних працівників. В статті 56 Закону України «Про освіту» підкреслюється, що педагогічні працівники зобов'язані «... постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру». У Концепції загальної середньої освіти зазначено, «Освіта XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культуротвірна домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни». Реалізувати ці завдання може вчитель, який добре знає психологію школяра, володіє методичними прийомами навчання і є фахівцем своєї галузі, в тому числі й інформаційних технологій. Фахівець XXI століття – це людина, яка вільно володіє сучасними інформаційними технологіями, постійно підвищує та вдосконалює свій загальнокультурний та професійний рівень.

Необхідність професійного удосконалення вчителя затверджена на законодавчому рівні, а отже,

потребує практичної реалізації засобами післядипломної освіти. Аналіз реформування системи освіти в Україні вказує на те, що зросли вимоги до професійної компетентності вчителя як фасилітатора (походить від англійського дієслова «facilitate»-«полегшувати, сприяти, допомагати, просувати») навчального процесу. Сучасна школа потребує педагога нового типу – вчителя-дослідника, новатора, вчителя-професіонала. Тому на даному етапі розвитку особливого значення набуває збагачення, розширення та удосконалення професійної компетентності педагога. Висловлені вище міркування підтверджують актуальність теми.

Метою статті є висвітлення найбільш актуальних проблем самоосвітньої діяльності вчителя в сучасних умовах розвитку освіти, які забезпечують розвиток його професійної компетентності, а також надання практичних рекомендацій щодо організації самоосвіти педагога.

Виклад основного матеріалу. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені праці таких українських науковців, як Н.М.Бібік, Л.С.Вашенко, О.В.Овчарук, О.І.Пометун, А.І.Кузьмінський, С.А.Раков, Н.А.Тарасенкова, О.Я.Савченко та інших [2]. Вони звернули увагу на формування і розвиток фахової компетентності вчителя, під якою вчені розуміють «системну властивість особистості, що виявляється в наявності глибоких і міцних знань з фахових дисциплін, в умінні застосовувати наявні знання в професійній діяльності, у готовності досягати значущих професійних результатів» [2, с.5].

XXI ст. надає нові можливості для освітньої діяльності. Насамперед це пов'язано з бурхливим розвитком інформаційних технологій, комп'ютерної техніки, що «використовуються і як засіб набуття комп'ютерної грамотності, і як засіб вивчення навчальних предметів, і як шлях до знань і досвіду людства, і як засіб дистанційного навчання». Теоретичні і практичні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі у своїх працях розглядали М.І.Желдак, Н.В.Морзе, С.А.Раков [5] та інші. Розвитку дистанційного навчання в системно-технологічному аспекті сприяли роботи таких вчених як П.І.Андон, В.П.Безпалько, М.М.Глибовець, В.М.Глушков, В.І.Гриценко, А.М.Довгяло, Е.І.Машбіц, О.С.Полат, В.П.Тихомиров та ін.

Позитивно оцінюючи результати досліджень вказаних авторів та враховуючи значну кількість наукових праць щодо теоретичного обґрунтування змісту професійної компетентності вчителів, управління процесами її формування залишається актуальною проблема удосконалення педагогічної компетентності у системі післядипломної освіти в умовах застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Оскільки вчитель як фахівець, отримавши базову освіту у вищому навчальному закладі, не може забезпечити себе цією сумою знань упродовж всієї педагогічної діяльності, то особливого значення набуває діяльність педагога, направлена на поповнення, розширення та осучаснення знань. Освіту, яку отримав вчитель у вищому навчальному закладі, можна розглядати як платформу, на якій розбудовується післядипломна освіта.

Досвід роботи і практика організації курсів підвищення кваліфікації вчителів математики підтверджують, що проблема вдосконалення професійної компетентності педагога може бути вирішена з допомогою сучасних інформаційних технологій навчання. В першу чергу звернемо увагу на формування ІКТ-компетентності вчителів різних предметів і вчителів математики зокрема.

Під ІКТ-компетентністю вчителя розуміють його здатність вирішувати професійні педагогічні задачі із залученням інформаційно-комунікаційних технологій [1,с.9]. «Інформаційні технології (ІТ) – це сукупність методів та технічних засобів, що застосовуються для збирання, створення, зберігання, опрацювання, передавання, подання і використання інформації, котрі розширюють знання людини» [3, с.24]. За умов широкого використання ІТ значно зростають вимоги до професійної підготовки вчителя, до обсягу його знань, культури мови.

Вивчення та аналіз наукових джерел запровадження інформаційних технологій навчання в самостійну роботу вчителя надало можливість визначитись з розв'язанням наступних проблем. Однією з них, як свідчать дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, є створення високоякісного в дидактичному плані програмного забезпечення та методичну підготовку вчителя, яка забезпечить ефективне, раціональне застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі. Ми переконані в тому, що програмне забезпечення ефективне настільки, наскільки методично доцільно використовується вчителями. А тому одним із напрямків самостійної діяльності вчителя є оволодіння ІКТ-технологіями. На нашу думку, педагог використовуватиме ефективно програмне забезпечення тоді, коли матиме достатню технічну та методичну підготовку. Планування роботи курсів підвищення кваліфікації вчителів передбачає: 1) удосконалення і розвиток навичок використання комп'ютера; 2) ознайомлення з програмами різного призначення; вважаємо за доцільне більше уваги на курсах підвищення кваліфікації приділяти вивченню програм навчального призначення та методиці їх використання в освітньому процесі; 3) удосконалення навичок роботи з електронною інформацією.

Крім того, в інститутах післядипломної педагогічної освіти потребують підготовки з інформаційно-комунікаційних технологій і науково-педагогічні працівники. На курсах підвищення кваліфікації вчителів викладачі, які проводять навчальні заняття, повинні використовувати програмну підтримку з фахової підготовки педагогів. Як приклад, на курсах підвищення кваліфікації учителів математики – це програми, з допомогою яких будуються графіки функцій, розв'язуються рівняння та їх системи тощо. Викладач, який знає такі програми, зверне увагу на методичні особливості їх використання на уроці, а фахівець, який знає поверхово, або зовсім не знає, буде думати над тим, як поповнити свій багаж знань. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є самостійна робота з відповідними навчальними програмами, методичною літературою тощо, яка теж планується. Самоаналіз надає можливість учителю визначитись з рівнем власної інформативної компетентності та допоможе йому у визначенні програм, які необхідно знати і використовувати у процесі навчання математики.

«Формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКТ-компетентність) вчителя є одним з найбільш актуальних завдань системи безперервної педагогічної освіти. ІКТ-компетентність стає важливою складовою професіоналізму вчителя» [1, с.6].

Наступним кроком розвитку професійної компетентності вчителя є аналіз власного досвіду роботи, який допоможе визначитись із змістом самоосвіти. Визначитись з темою самостійної роботи вчителю допоможуть також колеги, керівництво загальноосвітнім навчальним закладом, працівники методичних служб. Досвід роботи переконує, що чільне місце у вивченні питань самоосвіти належить систематичному проведенню діагностування професійних та особистісних якостей вчителя. Воно може здійснюватися з допомогою різноманітних тестів, анкет, вивчення досвіду роботи у процесі відвідування та аналізу уроків, позакласних завдань тощо. Особливу увагу потрібно приділити тому, щоб обрана тема була комплексною та охоплювала професійні, виховні та психологічні складові професійної компетентності.

Практика освітньої діяльності доводить, що за умов чіткої мотивації самоосвітня діяльність вчителя буде наповнена глибоким і конкретним змістом та різними формами роботи. Ми погоджуємось, що для розвитку професійної компетентності вчителя у навчальному закладі мають бути створені організаційно-методичні умови, а саме: 1) надавати можливість брати участь у засіданнях науково-методичної ради школи, творчих груп; 2) мотивувати виступи на науково-практичних, науково-методичних конференціях; 3) систематично підвищувати свій науково-теоретичний рівень на курсах підвищення кваліфікації тощо. Безперечним є прагнення фахівця знайти себе в діяльності та пізнати себе у результатах своєї праці.

Дослідження проблеми підвищення професійної компетентності вчителя показало, що цілеспрямована самоосвітня діяльність педагога забезпечує зростання його професійної компетентності, реалізацію власних пізнавальних потреб та сприяє розвитку здібностей. Гласність та наочність результатів самоосвіти вчителя в педагогічному колективі створює сприятливі умови для вивчення найновіших досягнень науки та перспективного педагогічного досвіду – звітність про самостійну роботу на кожному етапі у формі доповіді, виступу на засіданнях педагогічної ради школи, методичної ради школи, конференціях тощо засвідчує завершеність вивчення теми.

Дослідження проблеми підвищення професійної компетентності вчителя підтвердили припущення: 1) організація самоосвіти передбачає зв'язок самоосвіти із практичною діяльністю; 2) самостійна робота вчителя ефективна тоді, коли вона проводиться систематично, послідовно і передбачає комплексний підхід до організації вивчення обраної теми; 3) індивідуальний характер самоосвіти є однією із найбільш гнучких форм набуття вчителем знань.

Сучасні вимоги до організації навчального процесу в загальноосвітньому навчальному закладі переконують нас в тому, що самоосвітня діяльність вчителя має бути направлена на опрацювання методики використання ІКТ на уроках математики, а саме: 1) доцільність та ефективність використання ІКТ на уроці; 2) вміння вчителя організувати як свою діяльність, так і діяльність учнів під час використання ІКТ; 3) дотримання санітарно-гігієнічних вимог щодо тривалості перебування учнів біля комп'ютера; 4) технічну та методичну підготовку; 5) дотримання техніки безпеки. Цілеспрямоване використання ІКТ дає змогу підвищити зацікавленість учнів і результативність процесу навчання.

Найкраще організована самостійна робота вчителя над різними темами це та, яка може охопити ознайомлення та вивчення найновішої інформації, що необхідна для роботи. Пояснень цьому є кілька. По-перше, вчитель не завжди знає «що?» і «де?» шукати; по-друге – не володіє інформаційними технологіями, які б допомагали йому оперативно вирішувати проблеми; по-третє – відсутність дієвих важелів, які б впливали на необхідність підвищення освіти, методичної майстерності. На допомогу вирішенню даних проблем можна долучити сучасні цифрові носії інформації та дистанційні курси.

Враховуючи Закон «Про освіту» та останнє «Положення про атестацію педагогічних працівників»,

було б доцільним проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів не один раз у п'ять років, а хоча б один раз на три роки. На нашу думку, змінитися має не лише частота проходження курсів підвищення кваліфікації вчителями, але й форми та зміст їх проведення. Доцільно звернути увагу на дистанційну форму проведення курсів підвищення кваліфікації, яка забезпечує організаційно-педагогічне керування підвищенням фахової компетентності вчителів та самостійне опрацювання і доповнення базової освіти педагога. Лозунги «освіта через усе життя» та «освіта для усіх» будуть реалізовані у житті, якщо буде створено інформаційний освітній простір, який забезпечить масовість та доступність освіти у формі дистанційного навчання.

Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у формі дистанційного навчання передбачає перехід від інформаційного, масово-репродуктивного підходу до індивідуально-творчого та підвищення ролі самоосвітньої діяльності. Керована самоосвіта вчителя у процесі дистанційного навчання забезпечить орієнтацію педагога в інформаційному просторі.

На курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних форм (очна, очно-заочна, дистанційна) чільне місце відводиться проектній діяльності як одній із форм самоосвіти. Поняття "проект" перекладається як "кинутий уперед". Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність вчителя протягом певного відрізка часу. Він передбачає розв'язання якоїсь проблеми, а саме: 1) з одного боку, використання сукупності різноманітних методів, засобів навчання; 2) з іншого, припускає необхідність систематизації, інтеграції знань, умінь застосовувати знання з різних областей науки, техніки, технології, творчих областей. Цінним етапом самостійної роботи над проектом є складання портфоліо (теки документів). Це оформлення матеріалів проекту в єдину логічну працю, що має три блоки: сам повний комплект проекту, додаток (мультимедійні презентації, схеми, малюнки, фотодокументи, демонстраційні матеріали, документи і т.д.) і тези. Підготовлений проект вчитель має захистити перед колегами. І багато вчителів, підготувавши цікаві проекти, недооцінюють підведення підсумків самостійної роботи над обраною темою. Оскільки логічно викласти власне дослідження, прорахувати економічну або науково-методичну цінність не можуть. А тому багато уваги на курсах підвищення кваліфікації вчителів приділяється навчанням методології дослідницької роботи.

Одним із шляхів підвищення кваліфікації педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів на сучасному етапі розвитку освіти є формування аудіовізуальної грамотності. Надання таких освітніх послуг, як формування аудіовізуальної грамотності вчителів, відкриває можливості інтенсивного впровадження основ аудіовізуальної грамотності в навчальний процес. Поряд із систематизацією актуальних проблем викладання математики, особливого значення у самоосвітній діяльності педагога набуває опрацювання таких розділів педагогіки, як медіапедагогіка та медіадидактика. А саме: 1) медіапедагогіка – сукупність педагогічних концепцій, теорій, технологій і методик, які базуються на комплексному застосуванні медіа і є специфічним напрямом педагогіки; 2) медіадидактика – частина педагогіки, що займається питаннями розробки інформаційно-освітніх технологій та їх застосування в навчальному процесі.

Особлива роль в організації самостійної роботи педагогів у міжкурсовий період відводиться обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти. Методична робота з учителями має бути направлена на опрацювання та використання у навчальному процесі вказаних вище розділів педагогіки, які забезпечують формування основ медіаосвіти та аудіовізуальної грамотності вчителів.

Самоосвітня діяльність вчителя має бути направлена на засвоєння медіаосвіти, формування медіа компетентності [4, с.138]. Медіакомпетентність – розуміння видів медіа та їх впливу на людину і суспільство. Медіакомпетенція – вміння користуватися різними медіатехнологіями, вести пошук необхідної інформації, робити її правильний вибір та створювати медіапродукти. Медіакомпетентність сучасного вчителя впливає на якість засвоєння навчального матеріалу учнями. Від рівня інформаційно-комунікативних знань та умінь вчителя залежить рівень медіакультури школярів.

Висновки. На сучасному етапі розвитку освіти актуальними проблемами самоосвітньої діяльності педагогів, в тому числі і вчителів математики, є розвиток, збагачення, розширення та підвищення професійної компетентності вчителя. Професійна компетентність вчителя – це його здатність оперативно розвивати, розширювати, збагачувати науково-теоретичну та методичну майстерність у процесі самоосвіти впродовж життя з урахуванням різних форм безперервної післядипломної освіти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Література

1. Голодюк Л.С. ІКТ-компетентність працівника освіти як базова основа технологічного стандарту // Науково-методичний посібник. Технологія фахової майстерності: ІКТ-компетентність в освітніх процесах: Матеріали обласної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті О.Хмури / Наук. Ред.. Т. Гришина. – Кіровоград:

ТОВ «ПОЛІМЕД-Сервіс», 2008. – 96 с.

2. Кузьмінський А.І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя математики. / Кузьмінський А.І., Тарасенкова Н.А., Акуленко І.А./ - Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. – 320 с.

3. Литвиненко О.В.Нові інформаційні технології як засіб удосконалення навчально-виховного процесу // Науково-методичний посібник. Технологія фахової майстерності: ІКТ-компетентність в освітніх процесах: Матеріали обласної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті О.Хмури / Наук. Ред.. Т. Гришина. – Кіровоград: ТОВ «ПОЛІМЕД-Сервіс», 2008. – 96 с.

4. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад; Редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.

5. Раков С.А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти // Математика в школі. – 2005. -№5. – С.2-8.